

KANSANVALTAKRIITTINEN

J.K. Paasikiven arvio eduskunnasta

Jussi Sipilä

Kandidaatintutkielma

Poliittinen historia

Turun yliopisto

Kevät 2014

TURUN YLIOPISTO

Poliitiikan tutkimuksen laitos/Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

SIPILÄ, JUSSI: Kansanvaltakriittinen. J.K. Paasikiven arvio eduskunnasta

Kandidaatintutkielma, 28 s.

Poliittinen historia

Kevät 2014

Tämä tutkielma selvittää J.K. Paasikiven suhtautumista kansanvaltaan tarkastelemalla hänen myöhempiä arvioitaan vuoden 1906 radikaalista eduskuntauudistuksesta ja sen myötä syntyneestä eduskunnasta valtiollisena toimijana. Lähteinä toimivat ensisijaisesti Paasikiven julkaistut päiväkirjat, puheet ja muistelmat joiden ohella tukeudutaan muihin aikalaismuistelmiin sekä aiempaan tutkimuskirjallisuuteen.

Paasikiven suhtautuminen eduskuntaan kehittyi 1920-luvulta Mäntsälän kapinaan saakka negatiivisesti yhdessä yleisemmän demokratiapessimismin kanssa. Kotimaan tapahtumat ja kansainvälinen kehitys saivat hänet näkemään asian toisin ja tukemaan eduskuntaan kansallisen yhtenäisyyden tuottajana. Sotien jälkeen Paasikivi käytti eduskuntaa myös puolustaakseen kansallista suvereniteettia ja legitimoidakseen suomalaista yhteiskuntajärjestystä. Ulkopoliittisen johtajuuden ja sisäpoliittisen huomattavan vaikutusvallan hän säilytti arvioiden eduskunnan osaamista ja toimintakykyä kriittisesti uransa loppuun saakka.

Asiasanat: eduskuntauudistus, parlamentarismi, demokratia, kaksikamarijärjestelmä, parlamentit, puolueet, vaalit, presidentit, pääministerit, ulkopoliitiikka, sisäpolitiikka, konservatismi, sortovuodet, lapuanliike, kylmä sota

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
1.1. Vanhasuomalainen.....	1
1.2. Konservatiivi radikaalissa uudistuksessa.....	3
1.3. Miksi tyytyneestä tuli tyytyväinen?.....	4
2. Ensimmäisen tasavallan tyytymätön kriitikko.....	6
2.1. Eduskunnan puuhut ja sotkemiset.....	6
2.2. Parlamentarismia ja puolueintriigejä.....	9
2.2.1. Vastuuttomuus ja vallattomuus silmätikkuina.....	9
2.2.2. Vapauden ja yhtenäisyyden korostajaksi.....	11
2.3. Kansainvälinen välisoitto.....	13
3. Toisen tasavallan puolustaja.....	15
3.1. ”Uusissa oloissa on löydettävä uusi menettely”.....	15
3.2. Teesi kohtaa käytännön.....	18
3.2.1. Ulkopolitiikkaa: <i>fait accompli</i>	18
3.2.2. Sisäpolitiikan päällekatsoja.....	20
3.3. Vaaleissa valittua.....	23
4. Välttämättömyydestä hyve ja eduskunnasta perälauta.....	25

1. Johdanto

1.1. Vanhasuomalainen

Juho Kusti Paasikivi (s. 27.11.1870 Johan Gustaf Hellstén) oli Suomen poliittisen kentän viimeinen ja menestynein vanhasuomalainen. Talonpoikaissäädyn sihteerin tehtävistä vuoden 1905 valtiopäivillä alkanut poliittinen ura jatkui maaliskuuhun 1956, jolloin Paasikiven toinen presidenttikausi päättyi. Tällä ajanjaksolla hän toimi jo mainittujen tehtävien lisäksi muun muassa senaattorina, salkuttomana ministerinä, pääministerinä ja kokoomuksen puheenjohtajana sekä diplomaattitehtävissä Tarton rauhanneuvotteluissa, Tukholmassa ja Moskovassa. Ennen poliittista uraansa hän opiskeli venäjää, historiaa ja oikeustiedettä Helsingin lisäksi Novgorodissa, Tukholmassa ja Leipzigissa. Lyhyen aikaa hän myös työskenteli lainopillisen tiedekunnan suomen kielen lehtorina. Poliittisen uransa alussa hän oli kymmenkunta vuotta valtiokonttorin ylitirehtöörinä ja teki aktiivisten poliitikkokausiensa välissä kaksikymmenvuotisen päivätyön Kansallis-Osake-Pankin (KOP) pääjohtajana, välillä tosin puoli vuotta pääministerinä hallitusmuototaistelun tiimellyksessä piipahtaen. Toiminnan laajuus huomioon ottaen on merkkille pantavaa, että hän toimi kansanedustajana vain 1907-1909 ja 1910-1914¹.

Paasikiven varsinainen poliittinen toiminta alkoi 1902 kun Johan Richard Danielson (myöhemmin Danielson-Kalmari) houkutteli hänet mukaan Uuden Suomettaren sisäpiiriin. Nuori lakitieteen tohtori oli seurannut ensimmäisen sortokauden tapahtumia aluksi jyrkkää linjaa kannattaen mutta sittemmin hapuillen. Danielsonin vaikutus ratkaisi linjavalinnan Paasikiven päätyessä kannattamaan yhteistyötä kuitenkin erimielisyydet ilmaisten.² Oppi-isältään Paasikivi ammensi paitsi esimerkkiä maltillisesta ja käytännönläheisestä politiikanteosta, myös elämänviisautta³. Danielsonin ja tätä edeltäneen suomalaisen puolueen johtomiehen Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen kirjoituksiin ja oppeihin Paasikivi myös toistuvasti palasi aina presidenttikaudelleen

¹ <http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hx5000.sh?{hnro}=911186&{kieli}=su&{haku}=kaikki> [luettu 14.5.2014]. Eduskunta, J. K. Paasikivi kansanedustajana.

² Polvinen 1989, 54-55

³ Paasikivi 1956a, 143

saakka⁴. Tämä vanhasuomalainen katsanto oli ensisijaisesti edesauttaa suomalaisen kansallisen identiteetin syntymistä ja lujittumista, koska vain sen avulla olisi mahdollista saavuttaa tavoite yhtenäisestä suomalaisesta kansakunnasta joka pystyisi kohtaamaan kansainvälisen elämän haasteet. Alkujaan pääasiallisena välineenä tavoitteen saavuttamiseksi nähtiin laajamittainen kansan sivistystason nostaminen koulutuksen ja valistuksen avulla sekä sosiaaliset uudistukset. Sosialismin nousun ja 1900-luvun alkuvuosien poliittisen epävakauden myötä suomettarelainen näkemys kypsyi kuitenkin niin, että laajamittaiset poliittiset uudistukset nähtiin myös välttämättömiksi.⁵

Näistä aineksista ja ajan vaatimuksista kiteytyi Paasikiven poliittiseksi perinnöksi jäänyt suomettarelaiseen myöntyvyys- ja liennytysohjelmaan pohjautuva Paasikiven linja, joka jatkoi vanhasuomalaisia perinteitä uudessa muodossa aina YYA-ajan loppuun saakka. Selvimmin linjan perusta käy ilmi Paasikiven pitämistä puheista: tärkeimmät periaatteet olivat yhteiskunnallinen jatkuvuus ja varovaisuus uudistuksissa, poliittinen realismi sekä kansallinen yhtenäisyys joita ilman Suomen ei ollut mahdollista kansakuntana selviytyä. Uudistuksia sai ja tulikin tehdä, mutta niiden piti olla harkittuja eikä liian radikaaleja, mieluummin jopa säilyttäviä.⁶ Mikäli teoreettista viitekehystä halutaan hakea, käy sellaiseksi parhaiten Friedrich Meinecken valtapoliittinen teoretisointi jonka ytimessä on voiman ja moraalien suhde ja tasapainottaminen. Meinecken käsite *Staatsräson*⁷ oli Paasikivelle niin tärkeä, että hän yritti suorastaan intohimoisesti metsästä tälle käypää suomennosta. Vanhasuomalaisuuden ja Meinecken näkemysten synteessä Paasikiven linja muodostuikin tasapainoiluksi, jossa pienemmällä myönnytyksillä vähemmän tärkeissä asioissa pyrittiin välttämään jatkossa suuremmat myönnytykset elintärkeissä kysymyksissä; taipua vaan ei taitua. Yrjö-Koskisen ajattelun perustana oleva hegeliläinen dialektiikka ei Paasikiven ajatteluun tarttunut eikä hän lopulta ilmeisesti sitä edes Yrjö-Koskisen poliittisen ajattelun pohjaksi pystynyt hahmottamaan. Paasikivi oli poliitikkona parkkiintunut realisti, jopa

⁴ J. K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 203,319,360,448,671; J. K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 173,243,275,406

⁵ Mylly 2006, 114-115; Polvinen-Heikkilä-Immonen 1989, 107

⁶ Kts. esim. Paasikivi 1956b, 49-50,214

⁷ Valtioetu on yleisimmin käytetty suomennos

siinä määrin että mainitsi itsensä ongelmia silmiin katsovaksi ja toimeen tarttuvaksi pessimistiksi.⁸

1.2. Konservatiivi radikaalissa uudistuksessa

Venäjän-Japanin sotaa seuranneen valtakunnallisen poliittisen levottomuuden ja yleislakon seurauksena keisari Nikolai II antoi marraskuussa 1905 manifestin Suomen suuriruhtinaskunnan kansanedustuslaitoksen uudistamisesta. Seurannut uudistus oli radikaali: Euroopan muinaisimmasta, 1600-luvulta periytyneestä nelisäätyisestä ja valintatavaltaan hyvin rajoitetusta kansanedustuslaitoksesta siirryttiin kertaheitolla koko kansan yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuvalla vaalilla valittavaan yksikamariseen eduskuntaan johon myös naiset kelpuutettiin.⁹ On merkille pantavaa, miten radikaali uudistuksesta tuli nimenomaan suomalaisissa käsissä¹⁰ tilanteessa, jossa sitä valmistelemassa oli valtaosin vanhan säätylaitoksen jäseniä. Yksi asiaa valmistelleen Hermansonin komitean jäsenistä oli J.K. Paasikivi.

Paasikivi kannatti maailmassa tuossa vaiheessa vielä harvinaista yksikamarista kansanedustuslaitosta, jonka tärkeimpänä tehtävänä olisi paitsi edustaa, myös lujittaa kansaa. Tosin komiteatyön alkuvaiheessa hän pohti myös erilaisilla vaalitavoilla valittavia osastoja jolloin ero kaksikamarijärjestelmään olisi joissain ratkaisuihin lähinnä kosmeettinen. Paasikivenkin äänellä oli huomattava merkitys kun huomioidaan komiteassa ruotsalaista säätyläistöä edustaneiden kielteinen ja työväenluokkaa edustaneiden sosialidemokraattien myönteinen kanta asiaan.¹¹ Paasikivi oli kuitenkin muiden vanhasuomalaisten mukana kannattamassa lepäämään jättämis- ja määräänemmistöäädöksiä jotka Polvisen mukaan osoittautuivat tehokkaiksi toisen kamarin korvikkeiksi¹². Kansanvalta oli vielä uusi asia ja monia huolesti miten kansa osaisi valtaansa käyttää ilman ”konsulien valvontaa”.

⁸ Polvinen-Heikkilä-Immonen 1989, 62; Polvinen-Heikkilä-Immonen 1992, 379; Paasikivi 1956a, 59-60

⁹ Mylly 2006, 189-190

¹⁰ Keisari oli manifestissaan määritellyt työn lähtökohdista ainoastaan yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden, Kts. myös Mylly 2006, 249

¹¹ Mylly 2006, 124-129

¹² Polvinen-Heikkilä-Immonen 1989, 111

Vaalijärjestelmän suhteen Paasikiven näkemyksissä tapahtui jonkin verran elämistä. Hän oli selkeästi suhteellisen vaalitavan kannalla ja kantoi huolta siitä, ettei vaalitavasta muodostu mahdollisuutta liian pienten sirpaleryhmien hajottavalle toiminnalle. Kuitenkin kannatettuaan ensin useammassakin yhteydessä suurempia vaalipiirejä päätyi hän lopulta Danielsonin kanssa esittämään vastalauseen liian suureksi mielestään muodostuneita vaalipiirejä vastaan peläten näiden heikentävän syrjäseutujen mahdollisuuksia oikeutetun edustuksensa saamiseen. Paasikivi kantoi nuorsuomalaisen Santeri Alkion tapaan myös huolta siitä, että vaalitapa vaatisi puolta kansasta ryhtymään ”ammattipoliitikoiksi”, huoli jonka hän joutui muistelmissaan toteamaan toteutuneen.¹³

Paasikivellä oli selkeästi huoli siitä, miten toimiva ja harkitseva kansanvaltaisesti valittu eduskunta olisi. Suurten joukkojen aktivoitumisen aikakaudella huolta tuotti vähemmistöjen suoja – kuitenkin tasapainoillen kansan yhtenäisyysvaatimuksen kanssa. Vuodenvaihteen 1906 alla Paasikivi totesikin vanhasuomalaisten puoluekokouksessa uudistuksesta tulevan suurempi hyppäys vanhasta kuin on toivottavaa, mutta tämän olevan väistämätöntä nykytilanteessa. Naisten vaalikelpoisuutta pohdittaessa hän olikin todennut Schybergsonille, tämän ihmetellessä vanhasuomalaisten ristiriitaisia julkisia linjoja asiassa, että ”hyppäys” olisi voitu välttää mikäli reformeihin olisi ryhdytty jo aiemmin.¹⁴ Hermansonin komitean jälkeen uudistusta käsittelivät senaatti ja valtiopäivät. Nikolai II hyväksyi sen heinäkuussa 1906.

1.3. Miksi tyytynyt muuttui tyytyväiseksi?

Eduskuntauudistus tehtiin siis ajan paineissa, Paasikiven mukaan jopa ylikiehuneena. Presidenttikaudellaan julkaistuissa muistelmissaan hän näkee uudistuksen valoisasti, joskin nostaen ongelmakohtia esiin¹⁵. Erehdysten myöntäminen tai kannan muuttaminen ei ollut Paasikivelle mitenkään leimallista: vaikka hän tunnustikin arvioineensa ensimmäisen maailmansodan lopputulosvaihtoehdot ja vaikutuksen Suomen asemaan

¹³ Mylly 2006, 166-186

¹⁴ Polvinen-Heikkilä-Immonen 1989, 110; Mylly 2006, 144

¹⁵ Paasikivi 1957, 152-184

väärin, piti hän julkisestikin kiinni monarkismistaan ja palasi Baltian maiden kohtalosta suuremmin välittämättä kerta toisensa jälkeen syksyn 1939 neuvotteluihin joissa hänen mielestään olisi pitänyt osoittaa suurempaa joustavuutta¹⁶. Merkittävienkään aikaisten uran ja päätöksen posthumöösikään kriittinen tarkastelu ei ollut hänelle vierasta.¹⁷

Huomioon ottaen myös Paasikiven toistuvat kommentit Suomen kansan vajavaisista ominaisuuksista ja poliittisen kyvyn puutteesta¹⁸ sekä Paasikiven oman eduskuntauran suhteellinen lyhyys herää kysymyksiä: *miten ja miksi vuoden 1906 radikaaliin eduskuntauudistukseen tyytyneestä nuoresta vanhasuomalaisesta kehkeytyi uudistuksen tulokseen tyytyväinen presidentti? Mitä tämä kehitys kertoo Paasikiven suhtautumisesta kansanvaltaan, jonka viholliseksi numero yksi Väinö Tannerin vaaliretoriikka 1936 Paasikiven johtaman kokoomuspuolueen nimesi¹⁹?* Käsillä oleva tutkimus etsii vastauksia näihin kysymyksiin vastauksia Paasikiven julkaistuista päiväkirjoista vuosilta 1914-1956, julkaistuista puheista vuosilta 1923-1956 sekä Paasikiven ja aikaisten muistelmista. Tulkinta pohjautuu ensisijaisesti päiväkirja-aineistoon julkaistuihin puheisiin muistelmia-aineiston ollessa toissijaisessa asemassa. Muistelmia-aineisto on kuitenkin tärkeää arvioitaessa Routavuosia sekä aikaa syksyn 1939 neuvotteluista keväälle 1941 joilta ei julkaistua päiväkirja-aineistoa ole käytettävissä. Yleisesti ottaen täytyy muistaa, että Paasikivi myöhemmin totesi säilyttäneensä joitain aineistoja ja muistiinpanoja harmillisen vähän varsinkin uransa alusta eivätkä päiväkirjamerkinnäkään ole orjallisen säännöllisesti ja tasalaatuisesti tehtyjä²⁰. Päiväkirjojen osalta on myös huomioitava, että etenkin pääministerikautensa alusta syksyllä 1944 lähtien aina aineiston loppuun saakka Paasikivi on ottanut niitä kirjoittaessaan huomioon myöhemmän julkaisun todennäköisyyden²¹. Vastaavaa varovaisuutta ei aiemmassa päiväkirjamateriaalissa ole havaittavissa joskin pieniä

¹⁶ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1991, 84,421; J.K. Paasikiven päiväkirjat 2004, 128; Vares 1998, 26; Ikonen 1991, 340. Tannerin muistelmista löytyy samaa todistava Paasikiven Tannerille kirjoittama kirje johon tuskin on kohdistunut asian suhteen sensurointia ennen julkaisua. Kirje esiintyy lyhennettynä versiona myös Paasikiven muistelmassa, missä siitä on poistettu mm. lausahdukset Baltian maiden itsenäisyyden mahdottomuudesta ja varansa pitämisestä venäläiset ja Kremlin herrat tuntien. Viesti 1939 neuvotteluiden suhteen on kuitenkin oleellisesti sama. Tanner 1966, 255-263 vrt. Paasikivi 1979, 180-185 (Paasikivi Tannerille 26.12.1940)

¹⁷ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 181-182,251,284,480-481

¹⁸ Polvinen-Heikkilä-Immonen 1989, 372; Paasikivi 1956a, 30; Tanner 1966, 260 (Paasikivi Tannerille 26.12.1940)

¹⁹ Paasikivi 1956b, 122

²⁰ Ikonen 1991, 23,24

²¹ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 6

muutoksia on Paasikivi näihinkin tehnyt. Julkaistussa materiaalissa on mukana kuitenkin myös alkuperäismerkintä joka helpottaa tilanteen arviointia.

2. Ensimmäisen tasavallan tyytymätön kriitikko

2.1. Eduskunnan puuhat ja sotkemiset

Vielä vuonna 1913 itse kansanedustajana ollessaan Paasikivi oli ainakin julkisuudessa optimistinen eduskunnan toimintakyvyn ja vaikutusmahdollisuuksien suhteen. Vaikka ”sellainen suuri hyppäys kuin vuonna 1906 tapahtui, ei ole paras kehityksen muoto” on uusi yksikamarinen ja kaikkia kansankerroksia edustava eduskunta kykenevä ratkomaan vaikeita valtiollisia kysymyksiä jotka aiemmin ovat jääneet ratkaisematta ja samalla lujittamaan kansaa²². Julkista tukea kansanvallalle osoitti sekin, että eronsa valtionkonttorin ylitirehtöörin virasta samana vuonna hän perusteli eduskunnan päätöksen vakavasti ottamisella niinsanotussa sotilasmiljoonien asiassa. Mahdollisesti tämän tapahtuman sekä eduskuntaan kilpistyneen maanvuokralain, jota Paasikivi oli keskeisesti ollut valmistelemassa, kohtalo saivat hänet vapaaehtoisesti jättämään kansanedustajuuden seuraavissa vaaleissa.²³ Sisällissodan jälkimainingeissa keväällä 1918 hän kuitenkin muiden johtavien monarkistien tapaan pohdiskeli eduskuntauudistuksen tarvetta. Toista kamaria hän ei nähnyt tarpeelliseksi koska piti ongelmana ensimmäisen koostumusta ja tämä olisi ehkä korjattavissa antamalla tilallisille ylimääräinen ääni vaaleissa²⁴. Ongelmana ei siis varsinaisesti ollut eduskunnan asema vaan vaalijärjestelmä, joskin eduskunnan koostumuksen pitäminen ongelman ytimenä viittaa epäilyksiin kansanvallan suhteen.

²² Paasikivi 1957, 152-154

²³ Polvinen-Heikkilä-Immonen 1989, 236. Ns. sotilasmiljoonat olivat Suomen suuriruhtinaskunnan rahallinen korvaus Venäjän keisarikunnalle siitä, ettei suomalaisia kutsuntalakkojen jälkeen enää veloitettu palvelemaan Venäjän sotaväessä. Eduskunta kieltäytyi sisällyttämästä näitä perustuslainvastaisina talousarvioon mutta venäläisten hallussa ollut senaatti maksatti rahat. Sosialistien aloitteesta monien porvarien tukemana 1913 valtiovarainvaliokunnan mietintöön otettiin rahojen maksamisen rikollisena tuominnut lause. Epäluottamuslause kohdistui maksun hoitaneisiin Suomen viranomaisiin, eli Paasikiven johtamaan valtionkonttoriin. Polvinen-Heikkilä-Immonen 1989, 234-236

²⁴ Vares 1998, 88,92

Tultaessa 1920-luvulle oli kansanvaltainen optimismi haalistunut. Asenteen muuttumiseen ovat saattaneet osaltaan vaikuttaa repivät kokemukset senaatin johdossa vuoden 1918 hallitusmuototaistelun aikana. Julkisesti hän nyt ilmaisi eduskunnan olevan kykenemätön järjestämään valtiolle vakaata johtoa mistä osoituksena olivat aivan liian tiheät hallituskriisit. Hallitusten eläessä vain vuoden kerrallaan käytännön elämä ja taloudellinen yritteliäisyys olivat suuresti hankaloituneet alati muuttuvien taksojen ja määräysten vuoksi. Epäilipä Paasikivi saman menon jatkuessa sekä hallituksen että eduskunnan menettävän arvovaltansa, mikä vaarantaisi koko valtiollisen järjestelmän. Hänen mukaansa Suomen järjestelmästä puuttuivat tekijät ja laitokset, jotka korjaisivat tätä epävakaaisuutta. Erityistä huomiota hän kiinnitti yksikamarisuuteen ja kansanedustajien kokoonpanon yksipuolisuuteen. Ratkaisuksi hän esitti tasapainosuhdetta hallituksen ja eduskunnan välillä niin, että parlamentin luottamusta nauttiva hallitus saa hallita ja eduskunta asettaa itselleen ”järkeviä rajoituksia” tämän mahdollistamiseksi. Tulisi myös ottaa tavaksi, että hallitukset istuvat vaalista vaaleihin ja hallitukseen tulisi pyrkiä aina ottamaan myös edellisen hallituksen ministereitä.²⁵ Paasikivi oli siis nyt päätynyt pitämään yksikamarista yleisellä vaalilla valittua eduskuntaa epävakauden lähteenä muttei katsonut institutionaalisia muutoksia tarpeellisiksi vaan puutteet voitaisiin paikata paremmalla poliittisella kulttuurilla.

Merkittävää muutosta tilanteessa ei kuitenkaan tapahtunut mikä ilmeisesti johti Paasikiven ajattelemaan ettei hänen toivomansa muutos ole realistinen. Eduskunnassa tehtiin ”lehmänkauppoja” ja edustajat keskittyivät kotiin päin vetämiseen ”äänestäjiään lahjoen” kansakunnan yhteisen edun edistämisen sijaan. Eduskunnasta oli tullut helpon ja ansaitsemattoman sosiaalisen ja ammatillisen nousun väylä.²⁶ Vuonna 1931 Paasikivi toteakin päiväkirjassaan:

”Yksikamarinen eduskunta. Ei edes 2-kamarinen. Täydellinen epävarmuus, heikko kokoonpano ja siitä kaikki riippuu. Ylenmääräinen ja väärä käsitys eduskunnan mahdollisuuksista. Luullaan sen kautta voitavan yksityisten talous järjestää. Kaikkiällä muualla on kaksi kamaria”.²⁷

Tilanteesta ei siis enää selvittäisi ilman rakenteellisia muutoksia. Ajatuksen kaksikamarijärjestelmästä hän esitti myös kokoomuspuolueen säätiön vuosikokouksessa

²⁵ Paasikivi 1956a, 27-30,34-35,41-44

²⁶ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 167,180,185

²⁷ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 170

maaliskuussa 1932²⁸. Tarkempia ajatuksia ensimmäisen kamarin kooksi, asemaksi tai vaalimenetelmäksi hän ei kuitenkaan esittänyt yksityisesti tai julkisesti. Kyseessä ei mitään ilmeisimmin ole pidemmälle pohdittu ajatus järjestelmän muuttamisesta, vaan yleinen valitus tasavallan politiikan suunnasta ja sen teon tavoista. Sama on luettavissa toistuvista todisteluista siitä, miten monarkia olisi tasavaltaa parempi hallitusmuoto Suomelle.

Tyytymättömyys eduskunnan kykyihin ja toimiin oli laaja-alaista. Paitsi kansallisen yhtenäisyyden vuoksi kannatti Paasikivi sopua kielikysymyksessä myös pohjoismaisen yhteistyön takia suositellen suomenkielisille olemaan jalomielisiä. Hän ei kuitenkaan uskonut eduskunnan kykenevän kokoonpanostaan johtuen asiaa ratkaisemaan, koska toinen osapuoli voisi aina äänestää sovintoesitykset lepäämään.²⁹ Vielä vähemmän hän luotti eduskuntaan ulkoasioiden hoitajana kiinnittäen esimerkiksi huomiota ulkoministeri Holstin saamaan huomautukseen palkastaan, asiasta jonka pitäisi Paasikiven mukaan olla täysin vailla merkitystä ulkoasioiden hoidossa³⁰. Kaikkein tyytymättömin pankkimies kuitenkin oli taloudellisten asioiden ja olojen hoitoon. Päiväkirjassaan hän syytti sosialisteja ja eduskuntaa puuhista ja sotkemisista jotka osoittavat, miten sopimaton valtio on hoitamaan liikelaitoksia. Julkisesti hän totesi olevan välttämätöntä, että valtion raha-asioiden hoito tulee olla hallituksen johdossa eikä eduskunnan enää tule tehdä suuria muutoksia hallituksen esittämään talousarvioon. Paasikiven mielestä valtion menot kasvoivat kestävämmällä tavalla ja keväällä 1931 hän suostuikin puheenjohtajaksi lautakuntaan valtionmenojen pienentämiseksi.³¹ Ensimmäisen tasavallan ajalta ei löydykään politiikan alaa jonka hoidosta hän antaisi eduskunnalle hyvän arvosanan.

²⁸ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 244

²⁹ Paasikivi 1956b, 64; J.K. Paasikiven päiväkirjat 2004, 41

³⁰ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2004, 164,166.

³¹ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 64,76,112,142,184; Paasikivi 1956a, 45-48.

2.2. Parlamentarismia ja puolueintriigejä

2.2.1. Vastuuttomuus ja vallattomuus silmätikkuina

Paasikiven tyytymättömyys ei kuitenkaan rajoittunut eduskunnan käytännön toimiin tai niiden puutteeseen vaan kehittyi syvemmäksi pettymykseksi demokratiaan ja kansanvaltaan. Hermansonin komiteassa oli monesta suusta esitetty huoli siitä, että suhteellinen vaalitapa johtaisi puolueiden merkityksen suhteettomaan kasvuun. Paasikiven mielestä tämä huoli realisoitui eikä arvio sittemmin muuttunut³². Puoluepolitikointi ja välttämättä huomioon otettava yleinen mielipide saivat Paasikiven tuomion koska ne johtavat demagogiaan ja yleisen edun unohtavaan vaalikalasteluun. Valtion odotettiin kaikissa asioissa auttavan ja yksityisten taloudellista asemaa parantavan.³³ Paasikiven mielestä tämä oli hiekalle rakentamista joka johtaa kurjistumiseen yritteliäisyyden hiipuessä vaikka yleinen elintaso saattaisikin aluksi nousta. Hän huomasi puoluenäkökohtien sekaantuvan jopa ulkopolitiikkaan, jossa niillä ainakaan ei pitäisi olla minkäänlaista sijaa. Kansanvalta oli johtamassa valveutumattoman enemmistön diktatuuriin ja suureen surkeuteen. Vaalien suhteen Paasikivestä tuli niin epäileväinen, ettei arvellut niiden sopivan edes kansakunnan johtajan valintaan muistellen jälleen monarkian hukattua siunausta.³⁴

Lapualaisvuosien aikana Paasikiven pettymys parlamentaariseen demokratiaan aluksi syveni ja ymmärtämys muutoksen tarpeelle lisääntyi. Osansa pessimismiin ja ärtyisyyteen tosin oli varmasti myös perheenjäsenten sairauksilla ja vaimonsa kuolemalla sekä pankkitoimintaa ravistelleella kansainvälisellä taantumalla johon valtioilla ei näyttänyt olevan vastauksia. Myös kamppailu Yhdyspankin kanssa oli tässä vaiheessa erittäin katkeraa. Lapualaisilla oli Paasikiven mielestä oikeita ajatuksia eduskunnan parantamisesta ja sen siihenastisen toiminnan kritiikistä ja Paasikiven mielestä kaikkienensa ”demokratia ja parlamenttarismi” olivat hänen mielestään paras järjestelmä huonoista, idealismin ilmentymä. Kuitenkaan minkäänlaisia ”omankäden

³² Paasikivi 1956a, 136; Paasikivi 1957, 183

³³ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 84,158,166,174,198,239. Paasikivi kauhisteli, miten jopa korkoasioita käsiteltiin niistä mitään ymmärtämättömissä kansankokouksissa. J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 169.

³⁴ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 157; J.K. Paasikiven päiväkirjat 2004, 150. Paasikiven mielestä paras tapa olisi valistuneen johtajan valita seuraajansa ilman vaaleja tai automaattista perimystä. *ibid.*

tekoja” hän ei hyväksynyt.³⁵ Sen sijaan hän oli valmis pakottavassa tilanteessa toimimaan ensin ja kysymään hyväksynnän jälkikäteen, kuten kommunistilakien valmistelun yhteydessä kesällä 1930 neuvoessaan pyynnöstä presidentti Relanderia:

”Valmistaisin lakiesitykset, kuten hallitus, valtiopäiville. Sulkisin kirjapainot, jos tosiaan asema niin vakava kuin sanotaan. Esittäisin lakiesitysten yhteydessä myös tämän kirjapainojen sulkemisasian eduskunnalle ja pyytäisin indemniteettiä. Jos eduskunta ei hyväksyisi molempia tai ei kumpaakaan, niin uudet vaalit(...)Uusi eduskunta saa päättää laeista ja myös indemniteetistä.”³⁶

Aiempaan tapaan hän näki ainoana tapana saada demokratia toimimaan päätöksen ”rajoittaa eduskunnan käsiteltäviä asioita, erityisesti talousasioita, mahdollisimman vähään” ja mikäli tämä ei onnistuisi ”on keksittävä uusi koneisto, uudet tavat, uusi menettely”³⁷. Tavoitteena kuitenkin oli ennemminkin demokratian tervehdyttäminen eikä kaataminen mitä kuvaa Paasikiven raivokohtaus lapualaisten hylättyä Korkeimman hallinto-oikeuden presidentti Söderholmin Svinhufvudin pyynnöstä laatimat maltilliset uudistussuositukset³⁸. Järjestyksen ja laillisuuden vaatimuksista vanhasuomalainen ei luopunut syvimmänkään epätoivon hetkinä, joskin niiden rajoja hän oli valmis kokeilemaan katsoessaan sen välttämättömäksi.

Oikeistoliikehdintää Paasikivi ei tässä vaiheessa nähnyt yhtä suurena ongelmana kuin vasemmiston demagogiaa, joskin korosti kommunismin vastaisen rauhanomaisen taistelun merkitystä. Lapualaisille hän oli valmis antamaan tunnustusta ”isänmaallisen yhteisrintaman” aikaansaamisesta ja Isänmaallisen Kansanliikkeen (IKL) syntyäkin hän sittemmin julkisesti myönsi seuranneensa sympatialla³⁹. Esimerkiksi lapualaisista hän pohti Mäntsälän kapinan alkaessa 27.2.1932 päiväkirjassaan:

”Nykyinen demokratia on ainoa mahdollinen järjestys, joka vastaa kansa sivistyksen ym kehityksen tilaa. Mutta samalla sillä on suuret varjopuolet, heikkoudet. Soveltuu ”virtus”-kysymysten käsittelyyn (Ranskan Siegfried). Mutta on mahdoton taloudellisten asioiden käsittelyyn. Taloudelliset vaativat järkeä, harkintaa, yksilöiden harkintaa (vielä 1 à pari kolme voi niitä harkita). Mutta ei joukkosielu. Demokratia perustuu demagogiaan,

³⁵ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 144-146

³⁶ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 133

³⁷ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 155

³⁸ Polvinen-Heikkilä-Immonen 1992, 145. Tämä tantrumi toisaalta vakuutti Suolahden, Ingmanin ja Svinhufvudin siitä, että Paasikivi oli sopimaton pääministeriksi. *ibid.*

³⁹ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 156; Paasikivi 1956b, 55

joukkopsykoosiin, joukkosieluun. Jos sitä sovitetaan taloudellisiin asioihin niin vie pulaliikkeisiin, huliganismiin. Sen vuoksi voi joutua pessimismiin tulevaisuudesta.”⁴⁰

Kansanvallan käytön kiihottamiseen ja ryhmäkohtaisten etujen ajamiseen hän pisti ensi sijassa sosialistien syyksi⁴¹. Ja vaikka hän ei erityisesti Mäntsälän kapinaa kannattanut piti hän surkeana asiana että isänmaallisin vaikuttimin toiminut liike jouduttiin kukistamaan. Svinhufvudin jämäkkää toimintaa tapahtumissa hän kuitenkin arvosti ja kaikkienensa ”kansanvallattomuus” oli mennyt Paasikiven mielestä jo liian pitkälle⁴².

2.2.2. Vapauden ja yhtenäisyyden korostajaksi

”Mäntsälän mellakan” laannuttua päiväkirjoissa esiintyvä parlamentarismien ja demokratian kritiikki harvenee joskaan ei millään muotoa loppu. Marraskuussa 1933 hän suomii eduskuntaa heikosti kokoonpanuksi ja tilanteen olevan niin surkea, että sosialistit ovat asioiden hoidon kannalta paras turva: ”Minä luulen, että päättyy diktatuuriin, fascismiin ja se ehkä onkin paras”⁴³. Epäilyt yksinvaltaista järjestelmää kohtaan olivat kuitenkin alkaneet jo versoa kotimaan vallattomuuksien ja ulkomaalaisten esimerkkien valossa, vaikka Saksan tilannetta hän vielä selittikin vuonna 1918 tehdyllä, mielestään järjettömällä, monarkian hylkäämisellä⁴⁴.

Tämä tekee ymmärrettävämmäksi KOP:sta eroamista seuranneen päätöksen ryhtyä Svinhufvudin kehotuksesta kokoomuksen puheenjohtajaksi keväällä 1934. Ilmeisesti Paasikivessä alkoi kasvaa tarve toimia kansainvälisesti synkkenevässä tilanteessa jälleen kansallisen yhtenäisyyden edistämiseksi, koska vaikka hän perustelee päätöstään päiväkirjassaan Svinhufvudin toistuvilla pyynnöillä, mainitsee hän kokouksessa pitämässään puheessa myös toistuvasti mainitulla mahdollisuudella estää puolueen hajaantumisen⁴⁵ ja tämä selkeästi muodosti punaisen langan paitsi hänen toiminnassaan ja pohdinnoissaan puoluejohtajana, myös myöhemmin. IKL:n erottua kokoomuksen eduskuntaryhmästä edellisenä vuonna oli myös kokoomuksessa tilanne kypsänyt

⁴⁰ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 238

⁴¹ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 267

⁴² Polvinen-Heikkilä-Immonen 1992, 148

⁴³ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 303

⁴⁴ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 291,288

⁴⁵ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 317, Polvinen-Heikkilä-Immonen 1992, 172

rajanvetoon kansanliikkeen suuntaan. Näin ollen tässä vaiheessa jo mahdollisimman jyrkän IKL:n vastaisen politiikan kannattajana tunnettu Paasikivi oli puolueen kannalta sointuva valinta.⁴⁶ Pian valinnan jälkeen epäilyt autoritaarista järjestelmää kohtaan saivatkin viimeisen sinettinsä Pitkien puukkojen yöstä Saksasta tulleiden uutisten kauhistuttaessa Paasikiveä. Päiväkirjalleen hän totesi Saksassa saavutetun vain katastrofin eikä yksimielisyyttä ja vapauden olevan ihmishengen tärkeimpiä saavutuksia⁴⁷.

Puoluejohtajana Paasikivi ajoikin julkisesti paitsi tiukkaa linjaa IKL:aan ja sen kannattamaan autoritaariseen järjestelmään, myös yleensä ääriainesten radikaalin linja poissulkevaa kansallista yhtenäisyyttä tavoitellen myös yhteistyötä ja lähentymistä sosialidemokraattien kanssa. Tämä ei tosin estänyt puoluejohtajaa tarvittaessa kirpeästikin julkisuudessa kommentoimasta sosialistien kellokkaiden puheita.⁴⁸ Paasikivi myönsi puheissaan yhä parlamentaarisen järjestelmän ongelmat todeten kuitenkin demokratian olevan hallitsemisen muodoista vaikein ja vaativin. Kokoomus kannatti hänen mukaansa yhteiskunnan järjellistä uudistamista ja pysyttäytymistä vanhalla demokraattisen vapauden pohjalla joka oli Italiassa ja Saksassa tuhattu.⁴⁹ Parlamentaarinen vallanjako nousi nyt hänen pohdinnoissaan tärkeäksi IKL:n Ajan Suunnan suositellessa ammattieduskuntaa ja presidenttijohtoista järjestelmää joita Paasikivi ei kannattanut⁵⁰. Puoluejohtajana hän palasi myös aiemmalle linjalleen suositellen ”parlamentarismien korjaussarjaksi” poliittisten tapojen muuttamista nostamalla kansakunnan yhteinen etu kaikkien puolueiden yhteiseksi päämääräksi ja toiminnan pohjaksi ryhmäkohtaisten etujen sijaan. Tämä saataisiin aikaan puolue-elämään ”jalostamalla”.⁵¹ Selkeää reseptiä siihen, miten tämä käytännössä tapahtuisi Paasikivi ei tarjonnut. Selväksi kyllä kävi, että valtiollisen elämän tulisi toimia konservatiivisen näkemyksen pohjalta. Toivomus ei toteutunut⁵². Puheet ja pohdinnat institutionaalisten muutosten tarpeista kuitenkin tyystin loppuivat eikä niihin enää palattu vaikka Paasikivi monarkiaa yhä tasavaltaa parempana järjestelmänä puolustikin.

⁴⁶ Polvinen-Heikkilä-Immonen 1992, 172-173; Linkomies 2006, 13

⁴⁷ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2004, 1

⁴⁸ Paasikivi 1956b, 79,104; J.K. Paasikiven päiväkirjat 2004, 153

⁴⁹ Paasikivi 1956b, 59,92,113

⁵⁰ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2004, 17

⁵¹ Paasikivi 1956b, 72-77,93. Tämän toiveen Paasikivi esitti myös presidenttinä uudenvuodenpuheessaan 1951. Paasikivi 1956a, 136

⁵² J.K. Paasikiven päiväkirjat 2004, 146,279

Itseen Paasikivi ei halunnut parlamentaariseen elämään sotkea. Hän kieltäytyi toistuvasti pääministerin ja finanssiministerin salkuista perustellen muun muassa olevansa yhtä tärkeässä asemassa kansakuntaa palvelemissa suurpankin johtajana⁵³. Sopii kuitenkin kysyä minkä verran päätöksessä oli mukana haluttomuutta työskennellä parlamentaarisen hallituksen riveissä ylipäätään. KOP:n pääjohtajan ja finanssiministerin salkkujen vertailu ei sinänsä lähtökohtaisesti kerro hallituksen vähättelystä koska Paasikivellä oli taipumus nähdä itsensä ”miehenä paikallaan” missä tahansa tehtävässä hän olikin. Haastekaan sinänsä tuskin pelotti huomioiden missä muissa tilanteissa hän otti pääministerin tehtävät vastaan. Eduskuntavaaleihin Paasikivi ei osallistunut puoluejohtajanakaan. Hän näyttää ottaneensa nimenomaiseksi tehtäväkseen kokoomuspuolueen pelastamisen IKL-eron jälkeen sekä puolueen linjan vetämisen demokratiaa ja kansalaisvapauksia kunnioittavaksi konservatiivipuolueeksi ”kevätvirtojen” kuohunnan jälkeen. Kovemman linjan jäljet maailmalla alkoivat mitä ilmeisimmin huolettia ja demokraattisen parlamentaarisen järjestelmän edut puolueineenkin alkoivat päästä oikeuksiinsa Paasikiven ajattelussa.

2.3. Kansainvälinen välisoitto

Paasikiven siirrettyä joulukuussa 1936 lähettilääksi Tukholmaan vähenevät Suomen poliittista järjestelmää koskevat päiväkirjamerkinnot selvästi. Eduskuntaa koskevat merkinnot alkavat, varsin luonnollisesti, esiintyä lähinnä yhteyksissä jotka ainakin sivuavat ulkopoliittikkaa, kuten Ahvenanmaan sopimuksen solmimisen marssijärjestys, kotimaassa yhä jatkunut kieliriita ja sen ratkaisumahdollisuudet sekä sisäpoliittiset nahistelut sodan jo Euroopassa puhjettua⁵⁴. Talvisotaa edeltäneistä neuvotteluista syksyllä 1939 aina Moskovan-lähettiläskauden lopulle keväällä 1941 ei ole julkaistua päiväkirja-aineistoa. Tältä ajalta julkaistuissa muistelmissaan Paasikivi ei tuo aikalaismerkintöinä eduskuntaa tai kansanvaltaa merkittävällä tavalla esille, joskin mainitsee pettymyksensä eduskunnan porvarillisten jäsenten realismin puutteeseen

⁵³ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2000, 142,240-241. Polvisen mukaan kyse oli myös siitä, että Paasikivi epäili joutuvansa finanssiministerinä hallitukseen syntipukiksi jonka ”housuilla muut yrittäisivät istua tuleen.” Hugo Suolahden mukaan pääministeriä vähäisempi virka ei ”diivalle” kelvannutkaan. Polvinen-Heikkilä-Immonen 1992, 156

⁵⁴ J.K. Paasikiven päiväkirjat 2004, 41,321

Neuvostoliiton neuvotteluvaatimuksia arvioitaessa syksyllä 1939⁵⁵. Välirauhan ajan Moskovan-lähettiläskaudelta ei löydy muistelmista tai keväällä 1941 alkavista päiväkirjamerkinnöistä minkäänlaisia viitteitä eduskuntaan.

Luovuttuaan Moskovan-lähettilään tehtävästä keväällä 1941 Paasikivi jäi ilman virallista valtiollista asemaa seuraten kuitenkin yhä aktiivisesti varsinkin kansainvälistä politiikkaa ja tavaten useita vanhoja ystäviään jotka olivat valtakunnan politiikan sisäpiiriläisiä. Kansanedustuslaitos ei saanut Jatkosodan ajan päiväkirjamerkinnöissä korkeaa arvosanaa vaan (ulko)politiikka piti Paasikiven mukaan hoitaa pienessä piirissä kun eduskuntaan ei voinut luottaa⁵⁶: se keskusteli varomattomasti Itä-Karjalasta ja lähti perikadon partaalta pääsiäislomalle venäläisten rauhanehtojen ollessa pöydällä huhtikuussa 1944. Ulkoasiainvaliokunta oli ”tyhmyyksille” altis eikä kokoonpanonsa vuoksi soveltunut oleellisiin ulkopoliittisiin keskusteluihin.⁵⁷ Eduskuntaa olisi tullut ohjailta käyttäen hyväksi hallituksen ja presidentin yhdistettyä arvovaltaa, tosin erityisesti Mannerheimin vastuunottoa asiassa Paasikivi toivoi. Kenties pienenä optimismin pilkahduksena tähän suuntaan Paasikivi katsoi aiheelliseksi selvittää määräänemmistöäädösten vaikutuksen rauhan hyväksymiseen eduskunnassa kun hänen kohtuullisiksi katsomansa rauhanehdot tulivat helmikuussa 1944 hylätyiksi.⁵⁸ Erityistä vastustustahan erillisrauhalle oli odotettavissa Saksaan luottavan IKL:n taholta, muiden puolueiden Paasikivi uskoi taipuvan mikäli Mannerheim ottaisi selvän kannan rauhanteon puolesta. Jo tässä vaiheessa Paasikivi tunnisti määräänemmistöäädöksissä mahdollisen ongelman ”järkeväen politiikan” toteuttamiselle.

Mitenkään oleellisesti Paasikiven perimmäinen suhtautuminen eduskuntaan poliittisena päättäjänä ja linjanvetäjänä ei siis ollut muuttunut sotaa edeltävään aikaan nähden. Kansakunta tarvitsi keskitettyä, päättävää ja valistunutta johtajuutta jota parlamentti ei pystynyt tarjoamaan. Tasavalta ja puolueet olivatkin yhä Paasikiven kritiikin kohteena ”intrigoinnin ja agitation” vuoksi⁵⁹. Amerikkalaiselle lehtimiehelle Paasikivi kuitenkin jo perusteli kesällä 1944 kansan luottavan hallitukseen joka oli

⁵⁵ Paasikivi 1979, 75

⁵⁶ Tunne oli ilmeisesti molemminpuolinen, ainakin mikäli Saksan lähettilään Blücherin ylös kirjaamaan presidentti Rydin arvioon on asiassa luottaminen. Risto Rytin päiväkirjat 2006, 332

⁵⁷ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1991, 140,276,299,378

⁵⁸ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1991, 344,358,409

⁵⁹ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1991, 252,261

parlamentarisessa vastuussa hyvin demokraattisella äänioikeudella valitulle yksikamariselle eduskunnalle⁶⁰. Suomen kansainvälisen aseman tosiasiallinen muutos sai siis Paasikiven pohtimaan eduskunnan merkitystä uudella tavalla: paitsi sisäisenä kysymyksenä päätöksentekojärjestelmästä ja kansallisesta yhtenäisyydestä, myös näiden kysymysten vakuuttavana ja konkreettisena perusteluna ulkomaille. Täysin samaa argumenttia hän käytti myöhemmin muistelmissaan, yksikamarisuus mainiten, Kuusisen hallituksen pyrkimysten tuomitsemiseen⁶¹.

3. Toisen tasavallan puolustaja

3.1. ”Uusissa oloissa on löydettävä uusi menettely”

”Sitä, mikä on ollut menneisyydessä, on kyllä kunnioitettava. Mutta uusissa historiallisissa oloissa itsepintainen kiinnipitäminen vanhasta ja tavaksi tullut, konventionellinen, ajattelu voivat nekin viedä huonoihin tuloksiin. Uusissa oloissa on löydettävä uusi menettely ongelmien hallitsemiseksi.”

-J.K.Paasikivi 9.4.1948 radiopuheessaan YYA-sopimuksen allekirjoittamisen johdosta.⁶²

Löydettyään käyvän ulkopoliittisen tarkoituksen yksikamarisen eduskunnan olemassaololle Paasikivi tyytyi vielä jonkin aikaa makustelemaan oivalluksensa mahdollisuuksia. Heinäkuussa 1944 hän kannatti ulkoparlamentaarisen ”orgaanin” järjestämistä Tukholmaan rauhan aikaansaamista edistämään, joskaan ei halunnut itse sinne lähteä⁶³. Vielä lokakuun alkupuolella hän haukkui päiväkirjalleen silloisen eduskunnan katsoen sen olevan täydellisessä vastuussa tapahtuneesta ”hirmuisesta katastrofista, johon maa on joutunut. Sillä hallitus on riippuvainen eduskunnasta eikä eduskunta voi mennä hallituksen selän taa”⁶⁴. Tämän jälkeen eduskuntaan kohdistuva

⁶⁰ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1991, 419

⁶¹ Paasikivi 1979, 112

⁶² Paasikivi 1956a, 100

⁶³ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 14-15

⁶⁴ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 40

suora arvostelu kuitenkin selvästi vähenee ja muuttuu hillitymmäksi. Sodanjälkeisen ajan päiväkirjoissaan, saati puheissaan, Paasikivi ei niinkään arvostele vaan ennemmin arvostaa eduskunnan asemaa valtio-orgaanina ja demokraattista parlamentarismia yhteiskuntajärjestelmänä, joskin tasavalta puoluepeleineen vielä saa heittolaukauksensa⁶⁵. Osansa on varmasti sillä, että aloittaessaan marraskuun 1944 puolivälissä pääministerinä hän tuli lopullisesti vakuuttuneeksi siitä, että päiväkirjat tullaan tavalla tai toisella aikanaan julkaisemaan eikä tulikivenkatkuinen kirjallinen arvostelu todennäköisesti sopinut hänen ajatukseensa jälkeenjäävästä julkikuvastaan. Tämän huomaa myös henkilöihin ja kansaan kohdistuvan tuomitsevan arvioinnin miedontuneina sanankäänteinä. Jyrkän kriittiset kannanotot eivät olisi julkaistuina auttaneet hänen poliittisen perintönsä elossa pysymisessä, sillä sen edellytyksenä oli ”Kansan suuren enemmistön ja sitten kansan kokonaisuudessaan tuen saaminen uudelle politiikalle”⁶⁶ ja kansanvaltaisen järjestelmän tuomitseminen olisi siten ollut aikamoinen paradoksi. Myötämielisyyteen saattoi toki vaikuttaa myös se, että hänen nousunsa pääministeriksi oli pääasiassa eduskunnan ansiota⁶⁷.

Pääministerinä ja sittemmin presidenttinä Paasikivi alkoi soveltaa vanhasuomalaista politiikkaa ajassa. Ensimmäisenä tavoitteena oli luoda hyvät ja ystävälliset suhteet Neuvostoliittoon, jonka kanssa ei sopinut ristiriitoihin joutua. Samalla tuli turvata itsenäisyys ja demokraattinen järjestys.⁶⁸ Tämän saavuttamiseksi oli osoitettava ystävyyttä sekä sanoin ja teoin että niistä pidättäytymisin. Oli Routavuosien tapaan syytä antaa venäläisten ehdottomasti vaatiessa periksi niissä asioissa, jotka eivät olleet kansakunnan elinehtoja. Olemassaoloa uhkaavissa kysymyksissä olisi kuitenkin pysyttävä lujana, joskin pyrkien samalla etsimään uusia ratkaisumahdollisuuksia ja viimeiseen saakka neuvotellen. Tämän politiikan toteuttamiseksi Paasikivi tiesi tarvitsevasa kansan tuen ja eduskunnan kautta se olisi saatavissa. Siten eduskunnasta tuli Paasikiven valttikortti keskusteltaessa venäläisten kanssa Suomen politiikasta sekä Suomen ja Neuvostoliiton suhteista esimerkiksi sotasyllisyyskysymyksessä ja ystävyyssopimusasiassa. Erityisesti sisäpolitiikan Paasikivi rajasi eduskunnan kokoonpanosta ja hyväksynnästä riippuvaksi. Tämä koski myöhemmässä vaiheessa myös Suomen hallituksen kokoonpanosta päättämistä, tosin myöntäen Kremlin oikeus

⁶⁵ Paasikivi 1956a, 28,72; J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 45

⁶⁶ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 321

⁶⁷ Polvinen-Heikkilä-Immonen 1999, 21; J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 46

⁶⁸ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 113,318,652; Paasikivi 1956a, 13-14,34

päätää suhtautumisestaan valittuun hallitukseen. Samaan tapaan Paasikivi käytti riippumatonta oikeuslaitosta kilpenä venäläisten vaatimuksia vastaan. Menestys jäi puolinaiseksi ja Paasikivi myönsi myös joutuneensa puuttumaan tuomioistuimen riippumattomuuteen.⁶⁹ Rajoitetun suvereniteetin oloissa menettely kuitenkin puolsi paikkaansa eikä juuri parempia tuloksia ollut realistisesti odotettavissa. Kuitenkin vielä viimeisten sotasyllisten armahtamista harkittaessa Paasikivi halusi varmistua eduskunnan tuesta aikeelle siltä varalta, että venäläiset aiheuttaisivat hankaluuksia⁷⁰. Argumentti kävi myös käyntikortiksi länteen päin ja lehtimiehille Paasikivi halusi kertoa Suomen kansanvaltaisuudesta ja eduskunnan kokoonpanon koko itsenäisyyden ajan osoittamasta ja sodanjälkeisessäkin tilanteessa osoittamasta vakaudesta⁷¹. Näin oleellista ja hyödyllistä poliittista työkalua ei enää kannattanut mustamaalata.

Yksikamariselle, kansanvaltaiselle eduskunnalle löytyi nyt myös toinen ajankohtainen vanhasuomalainen merkitys: sen avulla kommunistit voitaisiin vetää mukaan (*inlemmade*) demokraattiseen päätöksentekoon ulkoparlamentarisilta teiltä. Sama metodi oli Paasikiven mukaan toiminut jo aiemmin talonpoikaissäädyn ja sosialidemokraattien kohdalla.⁷² Näin Paasikivi palasi eduskunta-kannassaan tavallaan siihen perusteluun joka Danielsoninkin käänsi yksikamarisuuden kannalle: vain sen avulla oli mahdollista kansaa tarpeeksi yhdistää ajan haasteet voittamaan⁷³. Alkuun Paasikivi olikin vakuuttunut siitä, että suomalaiset kommunistit olisivat ”yhteiskuntakelpoisia” kun heitä vain vähän kasvatettaisiin. Erityinen merkitys tässä vaikuttaa olleen Yrjö Leinon, kommunistijohtajan ja sisäministerin, Paasikiveä pitkään miellyttäneellä persoonalla ja toiminnalla. Ajan myötä presidentti kuitenkin joutui pettymään maansa kommunistien toimintaan ja tarkoituksperiin sekä Leinoon itseensä⁷⁴. Tosin selvää kantaa siihen, oliko *inlemmas*-metodilla vaikutusta esimerkiksi Paasikivenkin kesällä 1948 kovin pelkäämään vallankumousliikehdinnän puuttumiseen,

⁶⁹ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 148,185,280,311,314,321,390,506,544,557,573,578-579,652-653; J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 76,376

⁷⁰ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 677

⁷¹ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 124. Paasikivi nostaa esiin sosialistien (80-85) ja porvarien (115-120) suhteen.

⁷² J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 135,138,140,167; J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 223. Oleellinen osa suunnitelmaa oli myös kommunistien sitominen hallitusvastuuseen kun mahdollista, jolta pohjalta hän mm. suositteli näiden ottamista hallitukseen ennen vaaleja 1945 vaikkei kommunisteilla vielä eduskunnassa edustajia ollutkaan. J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 52

⁷³ Mylly 2006, 114-115; Polvinen-Heikkilä-Immonen 1989, 109-110; Paasikivi 1956a, 11,18

⁷⁴ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 130,140,150,371,376,398,615,654,658; J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 17,233

ei löydy. Ainakaan eduskunnan merkitystä asiassa hän ei päädy vähättelemään ja yhteistyö valtio-organien kesken kääntyy kommunistien rajaamiseksi. Tähän tarvittiinkin yksituumaisuutta koska kommunisminvastaiseen lainsäädäntöön ei ollut mahdollisuutta⁷⁵.

Paasikivi käytti eduskunnan kansanvaltaista arvovaltaa hyväkseen myös muistuttaessaan ulkoparlamentaarisesta painostusta käyttämään pyrkiville ”torikokouksille” ja muille muutoksia vaativille tahoille mikä instanssi Suomen kansaa todellisuudessa edustaa. Samoilla sanoilla hän muistutti usein eduskuntaa tämän työn vastuullisuudesta ja vaatimuksista.⁷⁶ Hänen mukaansa presidentin tehtävistä tärkeimpiin kuului laillisen järjestyksen ylläpitäminen, millä hän selkeästi tarkoitti nimenomaan asioiden hoitamista kansanedustuslaitoksen ja muun valtioapparaatin kautta ja yhteistyössä. Kokiessaan tilanteen erityisen uhkaavaksi pyysi hän oikeuskansleri Tarjannetta selvittämään mitä mahdollisuuksia presidentillä on tämän velvollisuuden täyttämiseksi⁷⁷ pohtien näin mahdollisuuksia suojata eduskuntaa ja hallitusta ulkoparlamentaariselta painostukselta.

3.2. Teesi kohtaa käytännön

3.2.1. Ulkopolitiikkaa: *fait accompli*

Paasikivi lausui 1947 julki käsityksen, jonka mukaan eduskunnan olisi oltava mukana muokkaamassa Suomen ulkopolitiikan linjaa ja toisaalta kannettava siitä vastuuna⁷⁸. Tämä kanta oli mitä ilmeisimmin osa ohjelmaa eduskunnan statuksen nostamisesta Paasikiven politiikan tukemiseksi ja samalla tämän politiikan legitimoimista. Käytännön toteutus oli kuitenkin jo tuossa vaiheessa etäännyttäessä ilmaistusta periaatteesta ja eduskunnan asema ulkopoliittisena linjanvetäjänä jäi kovin vajaaksi. Vielä ratkaistaessa Pariisin rauhanvaltuuskunnan kokoonpanoa presidentti joutui taipumaan hallituksen ja

⁷⁵ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 193

⁷⁶ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 188,318,321,356,398,481,602,618; Paasikivi 1956a, 85-86

⁷⁷ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 598-599,607-608,618

⁷⁸ Paasikivi 1956a, 85

eduskuntaryhmien tahdon edessä, mutta sen jälkeen hän piti tiukasti ohjat sanellen muun muassa edellä mainittujen kannan vastaisen kokoonpanon YYA-valtuuskuntaan⁷⁹. Perusteltuaan vielä edellisenä vuonna eduskunnan ilmaiseman kannan ainoaksi mahdolliseksi tavaksi toimia Pariisin rauhankonferenssissa on merkille pantavaa miten täysin Paasikivi vaikenee sekä julkisesti että päiväkirjassaan siitä, miksi hän ohitti itse käytännössä pyytämänsä eduskunnan kannan delegaation lähettämisestä Pariisiin neuvottelemaan Marshall-avusta⁸⁰.

Vielä selkeämmin tämä tuli esiin YYA-sopimuksen solmimisen yhteydessä. Paasikiven ensin vakuutettua monelle taholle, ettei eduskuntaa aseteta *fait accompli*'n eteen hän kuitenkin totesi: ”jos saamme kunnollisen sopimuksen, niin kyllä ajamme sen eduskunnassa läpi,” tarvittaessa vaikka erolla uhkaamalla. Neuvotteluihin valmistauduttaessa eduskunta olikin vain neuvoa antavassa roolissa, joskin päätös tästä tehtiin Paasikiven mukaan yhdessä puhemies Fagerholmin kanssa. Neuvottelujen aikana eduskunnan puhemiehistöä ja eduskuntaryhmiä kyllä konsultoitin, mutta eduskunta ei virallisesti päässyt asiaa käsittelemään. Ryhmien lausuntoja Paasikivi kuitenkin käytti neuvotteluasemien tukemiseen Moskovassa. Lopputuloksesta hän totesikin sen olevan ajettu hänen arvovallallaan läpi kansanedustajien todetessa Paasikiven päiväkirjankin mukaan tulleen asetetuksi *fait accompli*'n eteen.⁸¹ Menettely ei ollut ainakaan avoimempi syksyllä 1955 YYA-sopimuksen uudistamisen yhteydessä, mutta tätä voi perustella Neuvostohallituksen pyynnöllä johon liittyi porkkanana Porkkalan palautus⁸². Vaikuttaa siltä, että presidentti oli yhä jatkosodan aikaisella kannallaan: sen pienen piirin jolla on tieto ja osaaminen tulee tehdä päätökset ja johtaa myös kansa ja eduskunta samalle uralle. Vallan sijaan vastuun jakaminen kuitenkin sopi ja esimerkiksi Pariisin rauhavaltuuskunnan Paasikivi kehotti vielä etukäteen hankkimaan varmuuden siitä, että eduskunta on sen toiminnan takana. Lisäksi eduskunnan puhemiehistö ja

⁷⁹ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 508,557,572; Hallberg-Martikainen-Nousiainen-Tiikkainen 2009, 193,202

⁸⁰ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 351,466-467,472; Hallberg-Martikainen-Nousiainen-Tiikkainen 2009, 197-198. Päiväkirjamerkintöjen mukaan lomalla olevan eduskunnan kannan riitti asiassa Paasikiven mielestä ilmaisemaan ulkoasianvaliokunta. Tapahtumat hän selostaa ilman kannanottoja päiväkirjassaan edes mainitsematta ohittaneensa em. kannanoton jonka juuri oli kirjannut. Paasikivi teki päätöksensä venäläisten osallistumiselle kielteisen kannanoton, josta ulkoasiainvaliokuntaa oli informoitu, jälkeen itse päätöksen hän toteaa olevan ”surkea asia”.

⁸¹ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 538,543,546,549,558,561,569,575,577,580,582,587-595,604

⁸² J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 506,512-513

ryhmien puheenjohtajat pidettiin rauhankonferenssista ajan tasalla,⁸³ mitä ilmeisimmin samasta syystä. Paasikiven mukaan ulkopoliitikasta olikin yhä vaikea keskustella eduskunnan kanssa⁸⁴. Ulkopoliitikassa eduskunnan tehtävä oli lopulta antaa tukea ja hyväksyä presidentin määräämä ulkopoliittika.

Paasikiven mukaan eduskunnan tulisikin ”seurata asioita ja esittää valistunutta, maltillista kritiikkiä tällaisissa tapauksissa ryhmien mielipiteenä, jotka yksityisesti saataisiin valtioneuvoston tietoon (...) Myös venäläisten pitäisi saada tietää, minkä vaikutuksen valtioneuvoston toimenpiteet ovat herättäneet”⁸⁵. Sotasyllisyyssasiassa toteutetun etukäteiskontaktin eduskuntaryhmiin Paasikivi kuitenkin totesi poikkeusmenettelyksi⁸⁶ joten hän toivoi eduskunnalta kannanottoja tärkeimpiin asioihin hatarin etukäteistiedoin. Nämä kannanotot tulisi vielä pitää yksityisinä, joskin venäläisten korviin niiden oli suotavaa kantautua. Siltikin eduskunnan arvovaltaa piti ilmeisesti säästellä oikeissa paikoissa käytettäväksi päätelleen Paasikiven perusteesta olematta sotkea eduskuntaa alkuvuoden 1945 rannikkotykkikysymykseen: ”me emme voi imponerata Kremlin herroihin”⁸⁷.

3.2.2. Sisäpolitiikan päällekatsoja

Kuten poliittinen yhteistyökumppaninsa ja ystävänsä Reinhold Svento toteaa, olivat alituiset hallituskriisit ja niihin liittyneet puoluejuonittelut Paasikiven suurena vitsauksena⁸⁸. Paasikiven mukaan hallituksen ei tullut nauttia ensisijaisesti presidentin vaan eduskunnan luottamusta eikä se voinut toimia eduskunnan tahtoa vastaan. Tämän perusteella hän ei suostunut ottamaan virallisesti kantaa hallituksen tai yksittäisten ministerien asemaan ilman eduskunnan nimenomaista päätöstä epäluottamuksesta.⁸⁹

⁸³ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 341-342,356

⁸⁴ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 412, 427, 546

⁸⁵ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 311, 376. Erillisestä pyynnöstä Paasikivi kuitenkin suostui kansanedustajia tapaamaan ja informoimaan esimerkiksi Marshall-apukonferenssin asiaa ratkaistaessa, J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 471

⁸⁶ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 191

⁸⁷ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 87

⁸⁸ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 446; Paasikivi 1956a, 136,169; Svento 1960, 34

⁸⁹ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 431,448,538,611-612,614-615,617,648,673,695-696; J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 11,35,41,49,304,364; Puheet I,28,34, 125

Suhteen piti kuitenkin toimia kaksisuuntaisesti, eli eduskunnan tukea hallitusta ja jopa ottaa tarvittaessa johto erityisesti ulkoparlamentaarisesta toiminnasta vastaan. Paasikivi tosin myönsi keinojen puutteesta johtuvat vaikeudet tässä⁹⁰. Lisäksi hän piti presidentin velvollisuutena tukea istuvaa hallitusta, tarvittaessa myös eduskuntaa vastaan. Tässä tarkoituksessa hän usein pitikin yhteyttä eduskuntaryhmien edustajiin puhuen hallituksen aseman ja esitysten läpimenon puolesta, jopa uusilla vaaleilla uhaten. Nämä kannanesitykset saattoivat tapahtua jyrkin ja selkein äänenpainoin sekä vähintään riittävällä volyyymilla eikä myöskään Paasikivelle pettymyksen tuottanutta kokoomusta säästely.⁹¹ Ryhmien ja puolueiden keskinäisiin suhteisiin ja neuvotteluihin sinänsä hän ei mielestään kuitenkaan halunnut puuttua, joskin oli alituisiin hallituspulmiin tuskastuneena valmis suosittelemaan kahdelle suurimmalle puolueelle eli sosialidemokraateille ja maalaisliitolle syksyllä 1954 jatkuvaa yhteydenpitoa jonka avulla ne voisivat johtaa ja ohjata asioita eduskunnassa⁹². Paasikivi tuki kuitenkin myös eduskunnan kantoja ministereiden vaatimuksia vastaan esimerkiksi Leinon erottamiseen johtaneessa jupakassa⁹³.

Turhana ja vastuuttomana kiusantekona Paasikivi piti opposition menettelyä tasavallan suojelulain uudistamisen yhteydessä 1946 ja 1954 sen äänestäessä lain kiireellisyyttä vastaan. Vedoten asemaansa lakia ja eduskuntauudistusta laatimassa mukana olleena hän selitti lakia nyt käytettävän väärin koska kukaan ei kiellä asian *kiireellisyyttä*. ”Sakkiko siis teilläkin määrää?” oli Paasikiven moite kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Ahmavaaralle Kekkonen II hallituksen ”kaaduttua” eduskunnassa perustuslakijärjestyksessä käsiteltävään huoneenvuokralain vuokrankorotuksiin keväällä 1951. Vaikka ei ennenaikaisia vaaleja kaihtavana itse kannattanutkaan tällaisten asioiden nostamista luottamuskyseksi, oli Paasikiven mukaan 36 kansanedustajaa nurinkurisesti kaatanut 138 edustajan tukea nauttivan hallituksen joten kiireellisyyssäännöksiä olisi tarpeen muuttaa.⁹⁴ Arvosteltaessa asiaa vähemmistösuojan näkökulmasta on kuitenkin muistettava, ettei valtakiasasiassa ollut kyse tavallisesta

⁹⁰ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 324, 371, 446, 449, 490, 620, 654, 660, 664; Paasikivi 1956a, 171

⁹¹ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 399,434,595-596,618,668,673; J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 60,99,124,161,216,251,306; J.K. Paasikiven päiväkirjat 2004, 146; Paasikivi 1956a, 121; Svento 160, 96. Paasikivi suojeli myös kirkkoa eduskunnalta, kts. keskustelu arkkipiispa Lehtosen kanssa, J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 701

⁹² J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 684; J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 93, 238-239, 446

⁹³ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 431

⁹⁴ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 399; J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 200,255,458; Paasikivi 1957, 172

lainsäädäntötyöstä ja sen aikataulusta vaan vähemmistön oikeudesta suojautua hallitukselle poikkeusaikana tavallista laajemmat valtuudet perustuslakimenettelyin suoneelta lailta – tilanne, jollaisia varten vähemmistönsuojasäädökset ovat. Kekkonen II hallitus taas oli yrittänyt jyrätä luottamusksymyksenä läpi lain jota on hankala objektiivisesti pitää kiireellisen perustuslakimenettelyn aiheena. Menettelyä voi pitää parlamentaarisena kiristyksenä. Paasikiven vaatimus siitä, että oppositiolla pitäisi olla tilanteessa oma realistinen hallituskokoonpano valmiiksi mietittynä⁹⁵ on yliampuva ja kuvastaa hänen nuivaa suhtautumistaan uusien vaalien määräämiseen. On myös syytä huomata, että Paasikivi oli jo Hermansonin komiteassa toivonut tässä asiassa joustavampaa järjestelmää⁹⁶.

Toteutunut sisäpolitiikka ei useinkaan ollut Paasikivelle mieleistä. Hänen mukaansa tämän hoito kuului hallitukselle joka vastasi niistä eduskunnalle; presidentin oli pidettävä näppinsä irti⁹⁷. Talousasioissa Paasikivi oli yhä tyytymätön eduskunnan toimintaan jokaisen ryhmän ajaessa aiempaan tapaan vain omaa etuaan kokonaisuudesta välittämättä. Hän katsoi tilanteen osoittavan suomalaisten realismin puutetta, etenkin kun ne eivät vaatineet ”mitään neroutta, mutta järkevää ajattelua ja lujaa johtoa”. Presidentti patistelikin eduskuntaa useaan otteeseen vakaampaan politiikkaan ja lisätalousarvioiden välttämiseen käyden myös henkilökohtaisesti läpi valmisteilla olleen pankkilain asiakirjat.⁹⁸ Muissakin asioissa eduskunta esitti yhä harkitsemattomia puheita ja teki vääriä päätöksiä eduskunnan kokoonpanon saadessa tuomion mistään ymmärtämättömyydestä ja heikkoudesta ”väärän päätöksen” tehtyään⁹⁹. Erityistä päänvaivaa Paasikivelle aiheutti maanhankintalaki, jonka käsittelyssä sekä vanha että uusi eduskunta puhuivat tyhmästi ja kompastelivat¹⁰⁰. Samoin ongelmia tuottivat vuosia kestäneet väännöt Paasikiven kannattaman ruotsinkielisen Korsholman läänin perustamiseksi sekä Ahvenanmaan itsehallintolaiksi, jota tosin venäläistenkin interventio hankaloitti. Paasikivi selitti useampaan kertaan näiden uudistusten tarvetta kansanedustajille ja totesi puheillaan ilmeisesti olleen myös vaikutusta lopputulokseen.

⁹⁵ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 459-461

⁹⁶ Mylly 2006, 133

⁹⁷ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 99

⁹⁸ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 317,321,491; J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 101,399,404; Paasikivi 1956a, 63,80,106,121,139,171,175

⁹⁹ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 678,685

¹⁰⁰ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 127-128,332,349,354-355

Lisäksi Merikoivisto-asia vaivasi presidenttiä itsepintaisesti.¹⁰¹ Kansanedustuslaitos osasi kuitenkin ajoittain myös valtioneuvosta tyydyttäneet keskustelu- ja käytöstavat.¹⁰²

Eduskuntaa ei siis käynyt sisäpolitiikassa ohittaminen. Halutessaan taata tärkeiden ja vaikeiden asioiden, kuten sotasyyllisyyskysymyksen, käsittelyn ilman ulkopoliittikkaa vaarantavia soraääniä käytti Paasikivi myös paljon vaivaa oikean lopputuloksen ja prosessin sujuvuuden varmistamiseksi. Tällaisessa tilanteessa Paasikivi halusi varmistaa, että eduskuntaryhmät näkisivät asiat samalla tavalla kuin hallitus joka tarvitsi eduskunnan horjumattoman tuen tilanteen hoitaakseen. Vaihtoehtona oli hallituksen ero.¹⁰³ Samaan tapaan välirauhansopimuksen täyttämisen varmistamiseksi perusteltiin ulkopoliittikkaan suhteellisesti paljon vähemmän vaikuttavaa kysymystä tasavallan suojelulain jatkamisesta 1945, vaikka Paasikivi senkin ikäväksi myönsi. Ymmärrystä ”rettelöinnille” tässäkin asiassa ei kuitenkaan löytynyt.¹⁰⁴ Ulkopoliitiikan tuli kulkea sisäpolitiikan edellä eikä jälkimmäisessäkin sopinut asettua ideologian tai ryhmäintressin vietäväksi vaikkei sille ulkopoliittista estettä olisikaan.

3.3. Vaaleissa valittua

Koska Paasikiven politiikalle oli ratkaisevan tärkeää mahdollisuus nojautua eduskuntaan tarvittaessa kiinnitti hän erityistä huomiota sen koostumukseen päätyen jopa poikkeustilanteessa keväällä 1945 pitämään vaaleja edeltäneen kuuluisan puheensa uusien kasvojen tarpeesta. Sittemmin hän myönsi ylittäneensä valtuutensa. Vuoden 1948 vaaleihin hän ei halunnut puuttua enää millään tavalla.¹⁰⁵ Tuolloin hänen ja ajamansa politiikan asema oli kuitenkin toki jo varsin vakaa. Kuten todettu, kirjoitti Paasikivi lokakuussa 1944 edellisen eduskunnan olleen vastuussa myös harjoitetusta ulkopoliitikasta – näkemys, joka on selkeässä ristiriidassa vielä hänen jatkosodan aikana

¹⁰¹ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 163,424,488-491,494,611,644,668,678; J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 11,221-222. Paasikivi 1956a, 129. Merikoivisto oli eduskunnassa kytenyt ajatus 1000 perniöläisen siirrosta kunnan länsiosista jotta karjalaisia voitaisiin asuttaa tilalle. Asian puolesta tehtiin useampi lakialoite.

¹⁰² J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 162

¹⁰³ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 191,246-247

¹⁰⁴ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 252,259,263

¹⁰⁵ Paasikivi 1956a, 15; J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 51,97,99,130,481. J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 76

merkitsemiensä kantojen kanssa. Joka tapauksessa oli ehdottoman tärkeää, että uudesta eduskunnasta tulisi sellainen jonka kanssa voisi tehdä ”järkevää politiikkaa”. Näin tapahtui, joskin Paasikivi myönsi myös ”eduskunnan johtamista” tarvittavan. Lisäksi eduskunnan sisäinen uudistuminen vaaleissa todisti Paasikiven mielestä myös sen, ettei kommunistien vaatimia puhdistuksia tarvittu eikä politiikan suunta toisaalta riippunut kommunistien hallitusedustuksesta tai muiden vaatimusten täyttämisestä.¹⁰⁶ Eduskunnalla oli siis yhä välinearvo ja oikeaa politiikkaa noudattaakseen se tarvitsi ohjausta.

Paasikiven mukaan kansan tahto ilmenee vapaissa eduskuntavaaleissa. Ja vaikka hän totesikin valitun vaalijärjestelmän johtaneen uudistaessa pelättyyn puoluepolitikointiin epäili hän muillakaan järjestelmillä saatavan sen parempia tuloksia¹⁰⁷. Vaalikamppailut hän katsoi, kuten jo aiemmin todettu, haitallisiksi asioiden järjelliselle hoidolle ja koki ennenaikaisten vaalien määräämisen loppuvuodesta 1953 vastenmieliseksi. Hän nimesi tilanteen ”eduskunnan bankrutiksi” pitäen sitä arveluttavana. Näitä vaaleja seuranneen uuden nelivuotisen vaalikauden hän näki kuitenkin mahdollisuutena tarmokkaaseen toimintaan ja uudenlaiseen vakauteen erityisesti taloudellisissa asioissa.¹⁰⁸

Presidenttinä hän puolustikin aina vaalien pitämistä säännöllisen aikataulun mukaan. Eduskunnan hajotus ja ennenaikaisten vaalien ”toimeenpaneminen osottaisi, että olot eivät ole vakiintuneet, ja ne eivät tekisi hyvää vaikutusta.” Hänen mukaansa vaalit eivät myöskään juuri koskaan muuttaneet eduskunnan kokoonpanoa hallituskysymyksen kannalta merkittävästi. Kommunistien jouduttua epäsuosioon oli huolena myös heidän kannatuksensa mahdollinen lisääntyminen.¹⁰⁹ Vuoden 1948 vaaleissa kommunistien kannatus Paasikiven ennakkotoiveiden mukaan vähenikin, mutta 1951 se jälleen lisääntyi vaikei noussutkaan enää 1945 tasolle. Kommunistien Paasikivi epäili hyötyneen mielestään alhaisesta äänestysprosentista (74,6%) ja pohti yksityisesti sekä presidentti Ståhlbergille tarvetta äänestyspakolle. Arvio ei ole kovin harkittu, koska vuonna 1945 ”äänioikeutettujen huomattavalla osallistumisella” valitun, ”järkevään politiikkaan” kyenneen eduskunnan vaaleissa äänesti käytännössä sama osuus eli 74,9%

¹⁰⁶ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 99,304,552,613,664

¹⁰⁷ Paasikivi 1956a, 136

¹⁰⁸ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 387,404

¹⁰⁹ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 434; J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 120, 135, 161, 306

ja SKDL sai tuolloinkin selvästi enemmän edustajia kuin vuoden 1948 vaaleissa joissa äänestysprosentti oli selvästi korkeampi (78,2%). Vaalien 1954 jälkeen hän taas kiitteli julkisesti äänestysprosentin nousua (79,9%) vaikka kommunistien paikkamäärä pysyikin ennallaan.¹¹⁰ Mitä ilmeisimmin vaalien 1951 tulos olikin Paasikivelle melkoinen järkytys kun kotimainen tilanne kuitenkin oli saatu selvästi vakaammaksi ja sodanjälkeinen uusi politiikka nautti hyväksyntää. Tässäkin tilanteessa Paasikivi ei enää alkanut pohtia muutoksia itse vaalijärjestelmään, näyttipä siis jopa luottavan kansan valtaenemmistön arvostelukykyyn äänestyspakkoa ajatellessaan.

Yksittäisiäkin kansanedustajakohtaloita Paasikivi kuitenkin saattoi harmitella ja esimerkiksi Vesterisen tippuminen vuoden 1951 näyttää selkeästi koskettaneen presidenttiä¹¹¹. Tämä ei kuitenkaan poikanut ainakaan julkilausuttua järjestelmäkritiikkiä, joskin aikoja ja tapoja Paasikivi ihmetteli.

4. Välttämättömyydestä hyve ja eduskunnasta perälauta

”Ei taloa riidalla rakenneta”¹¹²”

Pitkän uransa aikana Paasikivi, ensin oltuaan sitä suunnittelemassa, paitsi yksikamarisen eduskunnan jäsenenä myös lukuisissa muissa tehtävissä joissa kohtasi sen vaikutusvallan ja toiminnan seuraukset. Puheessaan eduskunnan 40-vuotisjuhlissa keväällä 1947 vanha konservatiivi toteaa vuoden 1906 uudistuksen olleen radikaali, mutta ajan olleen Suomen kehityksen kannalta kypsä ja olosuhteiden otolliset¹¹³. Tässä lausunnossa on mukana tuhti annos poliittista tarkoituksenmukaisuutta ja korrektiutta.

¹¹⁰ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1985, 132,434; J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 228, 246; Paasikivi 1956a, 141,171; <http://yle.fi/vintti/yle.fi/satavuottaeduskuntavaaleja/vaalitilastot.htm#v1945> [luettu 18.5.2014]. Yleisradio, sata vuotta eduskuntavaaleja, vaalitulokset (Tilastokeskus)

¹¹¹ J.K. Paasikiven päiväkirjat 1986, 245, 512

¹¹² Paasikiven usein käyttämä suomalainen sananlasku, kts. Paasikivi 1956a, *passim*.

¹¹³ Paasikivi 1956a, 81

Paasikiven vanhasuomalainen pragmaattinen idealismi kesti vielä suuriruhtinaskunnan ajan kun eduskunnan toiminnan ongelmat saattoi ajatella pitkälti johtuviksi suhteesta hallitsijaan ja Venäjään. Itsenäistymisen jälkeen alkoi tämä usko kuitenkin hapertua. Paasikiven mielestä kansa alkoi edustajiensa välityksellä elää tasavaltaisen kohtuuttomuuden ja omanvoitonpyynnin aikaa puolueiden ottaessa vallan. Maalla ei ollut todellista johtoa ja demagogia oli vallalla. Niinpä sekä poliittiset että taloudelliset olot olivat epävakait. Aikansa pohdittuaan ja suositeltuaan vielä maltillisia menettelytapamuutoksia lääkkeeksi näihin ongelmiin päätyi yksityisten ja työhuolien raskaasti painama valtioneuvos 1930-luvun alussa siihen johtopäätökseen, ettei tilannetta voitu enää korjata ilman institutionaalisia muutoksia esimerkiksi toisen kamarin muodossa. Mitä ilmeisimmin kansa ei ollut valmis näin pitkälle vietyyn demokratiaan, olihan se hallitsemisen vaikein muoto ja vaati kansalta eniten.

Lapuanliikkeen kultakaudella Paasikivi toisaalta sympatisoi liikkeen henkeä ja tavoitteita mutta toisaalta kauhisteli ja vastusti sen menettelytapoja. Kotimaisen ”huliganismin” todistettuaan hän alkoi nähdä selviä etuja demokraattisessa parlamentaarisessa järjestyksessä kun kansainvälisen tilanne ja yksinvaltaiseen järjestelmään päätyneistä maista saapuneet tiedot synkkenivät. Erityisesti vapauden puolustaminen oli Paasikiven mukaan tärkeää ja varsin pian hän päätyikin ajamaan jälleen kansakuntaa yhdistävää politiikkaa kokoomuksen johtajana tämän mahdollistamiseksi. Puoluejohtajana Paasikivi korosti taas maltillisuuden, yhteisen hyvän eteen toimimisen ja yksimielisyyden arvoja. Ilman niitä Suomi ei kansakuntana selviäisi eikä saisi vapaudestaan nauttia. Näin 1930-luvulla tapahtuneessa kansallisessa eheytymisessä¹¹⁴ oli Paasikivelläkin roolinsa, jonka onnistuminen taas vaikutti esimerkkinä hänen poliittisiin linjavalintoihinsa sotien jälkeen.

Sotien aikana Paasikivi korosti kansallisen yksimielisyyden tarvetta, mutta ei kuitenkaan antanut juuri merkitystä eduskunnalle kansakunnan politiikan ohjaajana ja päättäjänä. Päinvastoin politiikasta oli hänen mukaansa päätettävä niiden, jotka sen osasivat ja asioista tiesivät vetäen sitten kansan ja eduskunnan oikeille linjoille perässään. Tähän varmasti osaltaan vaikutti Paasikiven tyytymättömyys vuonna 1939 valitun eduskunnan poliittiseen linjaan ja molemminpuolinen epäluottamus Paasikiven

¹¹⁴ Soikkanen 1984, 386-390

ja eduskunnan välillä. Sodan lopputuloksen selvityksessä ja Suomen kansainvälisen uudelleenorientoitumisen sarjassa Paasikivi kuitenkin löysi kansanvaltaisen eduskunnan oivalliseksi keppihevoseksi perusteltaessa ulkovalloille Suomen poliittista vakautta ja järjestelmän demokraattisuutta.

Tämän linjan Paasikivi pitikin presidenttikautensa loppuun saakka ja kirjasi lopulta myös muistelmiinsa. Hän löysi kannalle myös hyvää käyttöä sekä julkisesti että neuvottelukamppailuissa venäläisten vaatimuksia ja kotimaisia kommunisteja vastaan. Hän piti tiukasti kiinni laillisuuden, vakauden ja suvereniteetin vaatimuksista joiden ylläpitämiseksi tarvittiin kansallista yksimielisyyttä uutta politiikkaa kannattamaan. Tämä oli selvästi Paasikiven lopullinen tavoite johon pääsemiseksi kansanvallalla ja eduskunnan julkisella asemalla oli lähinnä välineellinen arvo mikä käy ilmi vaikka valtioneuvos on muistiinpanoissaan itesesensuuria harjoittanutkin. Kansakunnan kokoaminen olikin eduskunnan tärkein tehtävä Paasikiven politiikassa ja ajatuksissa.

Käytännön toiminnassa ja arvosteluissa tulee selkeästi esille linja, jossa varsinkin ulkopoliittikan osalta johto ja päätösvalta ovat selkeästi Paasikiven käsissä ja eduskunnalla on korkeintaan neuvoa-antava rooli. Eduskunnan tuli toimia kansaa yhdistävänä tekijänä ja poliittisena perälautana sekä vastuunottajana tilanteissa, joissa hallituksen ja valtionpäämiehen resurssit eivät ilman sitä riittäneet. Sisäpolitiikkaan hän puuttui vähemmän joskaan ei kaihtanut selkeitä kannanottoja asianosallisille esimerkiksi hallituskriisien suhteen tai talousasioiden kuntoon saattamiseksi. Presidenttinä selkeytyykin myös linja, jonka mukaan vähemmistösäännökset aiheuttavat liian usein turhaa eripuraa ja haittaa maan asioiden hoitamiseksi ”järkevän politiikan” mukaisesti joten niitä pitäisi muuttaa. Vuoden 1906 eduskuntaudistukseen jääneet toisen kamarin korvikkeet siis lopulta osoittautuivat Paasikiven mielestä haitallisiksi hidasteiksi kun valtionpäämiehenä oli oikea, ajan tarpeet huomioon ottava henkilö.

Vaikka Paasikivi kesällä 1955 totesikin Parlamenttien välisen liiton konferenssin avajaisissa Suomen yksikamarisen eduskunnan puolivuosisataisen taipaleensa aikana ratkaisseen tärkeitä tehtäviä ja sen jäsenten osoittaneen todellisuuden tajua, lienevät hänen Yrjö-Koskista mukailevat sanansa itsenäisyyspäivältä 1945 lähempänä todellisia

tuntojaan: ”Poliittisen realismin taju ei ole ollut Suomen kansan vahvimpia puolia.¹¹⁵” Varsinaiseksi kansanvallan viholliseksi häntä ei voi kuvata, varsinkaan 1930-luvun kokemusten ja näkemysten jälkeen. Mutta kansanvalta-kriittinen hän kyllä oli ja eduskunta tarvitsi hänen mielestään usein huomattavaa ohjausta kyetäkseen oikeisiin päätöksiin. Paasikiven kaudella presidentti-instituutio irtautuikin parlamentaarisisista puitteistaan¹¹⁶. Vanhasuomalainen monarkisti sovelsi peruslinjauksiaan aina ajan sallimissa rajoissa.

¹¹⁵ Paasikivi 1956a, 30

¹¹⁶ Hallberg-Martikainen-Nousiainen-Tiikkainen 2009, 223

LÄHTEET

Julkaistut päiväkirjat ja puheet

J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944-1956. Ensimmäinen osa. 28.6.1944-24.4.1949. Toim. Yrjö Blomstedt ja Matti Klinge. WSOY, Juva 1985.

J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944-1956. Toinen osa. 25.4.1949-10.4.1956. Toim. Yrjö Blomstedt ja Matti Klinge. WSOY, Juva 1986.

J. K. Paasikivi. Jatkosodan päiväkirjat 11.3.1941-27.6.1944. Toim. Kauko I. Rumpunen. WSOY, Juva 1991.

J.K. Paasikiven päiväkirjoja 1914 – 1934. ”Olen tullut jo kovin kiukkuseksi”. Toim. Kauko Rumpunen. Kansallisarkiston ystävät – Riksarkivets vänner ry., Helsinki 2000.

J. K. Paasikiven päiväkirjat 1934 – 1939. ”Ei pienillä ole mitään turvaa”. Toim. Kauko I. Rumpunen. Kansallisarkiston ystävät – Riksarkivets vänner ry., Helsinki 2004.

Paasikivi J.K., *Paasikiven linja I. Juho Kusti Paasikiven puheita ja esitelmiä vuosilta 1944-1956.* WSOY, Porvoo 1956 (a)

Paasikivi J.K., *Paasikiven linja II. Juho Kusti Paasikiven puheita ja esitelmiä vuosilta 1923-1942.* WSOY, Porvoo 1956 (b)

Risto Rytin päiväkirjat 1940-1944. ”Käymme omaa erillistä sotaamme.” Toim. Ohto Manninen ja Kauko I. Rumpunen. Edita, Helsinki 2006

Muistelmat

Linkomies Edwin, *Vaikea aika. Suomen pääministerinä sotavuosina 1943-1944.* Otava, Keuruu 2006.

Paasikivi J.K., *Paasikiven muistelmia sortovuosilta I.* WSOY, Porvoo 1957.

Paasikivi J.K., *Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939-41.* WSOY, Juva 1979.

Svento Reinhold, *Ystäväni Juho Kusti Paasikivi.* WSOY, Porvoo 1960

Tanner Väinö, *Kahden maailmansodan välissä. Muistelmia 20- ja 30-luvuilta*. Tammi, Helsinki 1966.

Muu kirjallisuus

Hallberg Pekka - Martikainen Tuomo - Nousiainen Jaakko - Tiikkainen Päivi, *Presidentin valta. Hallitsijanvallan ja parlamentarismin jännite Suomessa 1919-2009*. WSOY, Juva 2009.

Ikonen Kimmo, *J. K. Paasikiven poliittinen toiminta Suomen itsenäistymisen murrosvaiheessa*. Gummerus, Jyväskylä 1991.

Mylly Juhani, *Edustuksellisen kansanvallan läpimurto*. Edita, Helsinki 2006.

Polvinen Tuomo - Heikkilä Hannu - Immonen Hannu, *J.K.Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö I. 1870-1918*. WSOY, Juva 1989.

Polvinen Tuomo - Heikkilä Hannu - Immonen Hannu, *J.K.Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 2. 1918-1939*. WSOY, Juva 1992.

Polvinen Tuomo - Heikkilä Hannu - Immonen Hannu, *J.K.Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 4. 1944-1948*. WSOY, Juva 1999.

Soikkanen Timo, *Kansallinen eheytyminen – myytti vai todellisuus? Sisä- ja ulkopoliittikan linjat ja vuorovaikutus vuosina 1933-1939*. WSOY, Juva 1984.

Vares Vesa, *Kuninkaan tekijät. Suomalainen monarkia 1917-1919. Myytti ja todellisuus*. WSOY, Juva 1998.

Sähköinen aineisto

<http://www.eduskunta.fi/triphone/bin/hx5000.sh?{hnro}=911186&{kieli}=su&{haku}=kaikki> [luettu 14.5.2014] Eduskunta, J.K. Paasikivi Kansanedustajana 22.05.1907 - 31.05.1909, 01.03.1910 - 01.02.1914.

<http://yle.fi/vintti/yle.fi/satavuottaeduskuntavaaleja/vaalitilastot.htm#v1945>. [luettu 18.5.2014] Yleisradio, sata vuotta eduskuntavaaleja, vaalitilastot (Tilastokeskus)